

O'ZBEKISTON BANK TIZIMIDA ISLOMIY MOLIYA TAMOYILLARINI JORIY ETISHNING IMKONIYATLARI VA MUAMMOLARI

Niyozova Iroda Niyozovna

Buxoro Davlat universiteti; "Iqtisodiyot" kafedrasida o'qituvchisi

Ismoilov Diyorbek Baxtiyor O'g'li

Buxoro davlat universiteti Iqtisodiyot va turizm fakulteti 4-bosqich talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqola O'zbekiston bank tizimiga islomiy moliya tamoyillarini joriy etish imkoniyatlari va muammolari haqida nazariy ma'lumotlar beriladi va amaliy jihatlari ochib berilib, muammoning yechimi bo'yicha takliflar keltiriladi.

Kalit so'zlar: islom moliyasi, an'anaviy banklar, islom bank ishi, foizlar

KIRISH

Islomiy moliya shariat tamoyillariga, ya'ni islom qonunlariga hurmat ko'rsatadigan moliya turi sifatida ta'riflanishi mumkin. Shariat moliyaviy amaliyotga oid bir qator taqiqlar va ko'rsatmalarni o'z ichiga oladi. Qisqacha qilib aytganda, ta'qiqlar foiz to'lash yoki olish ("ribo" deb ataladi), chayqovchilik yoki qimor ("g'aror" yoki "maysir"), spirtli ichimliklar, cho'chqa go'shti pornografiya, qurollar yoki an'anaviy bank xizmatlari va boshqalar kabi taqiqlangan ("harom") sanoat bilan shug'ullanishni o'z ichiga oladi. Majburiyatlarga sadaqa (Islomning besh arkonidan biri, "zakot"), tegishli moliyaviy kelishuvlar ("PLS" yoki "Foyda va zararni taqsimlash" shartnomalari) orqali iqtisodiy foyda va zararlarni adolatli taqsimlash va ulardan unumli foydalanishni rag'batlantirish kiradi.

So'nggi yillarda islomiy moliya islom huquqi (shariat) asosidagi tamoyillarga ega bo'lgan muqobil bank tizimi sifatida paydo bo'ldi. Islomiy moliya global miqyosda katta qiziqish uyg'otgan bo'lsa-da, uning O'zbekistonda joriy etilishi ham imkoniyatlar, ham muammolarni keltirib chiqaradi.

Islom moliyasi shariat qonunlari tamoyillariga asoslangan bank ishiga axloqiy va inklyuziv yondashuvi bilan butun dunyo e'tiborini tortdi. Asosan musulmonlar yashaydigan mamlakatlarda qo'llanilsa-da, uning dolzarbligi barqaror va adolatli yechimlarni izlayotgan turli moliyaviy landshaftlarga taalluqlidir. Bank sektori rivojlanayotgan o'tish davridagi davlat bo'lgan O'zbekistonda islomiy moliya tamoyillarini integratsiya qilish istiqbolli, va shu o'rinda murakkabligini ko'rsatadi.

Ushbu tadqiqotda islomiy moliya tamoyillari bo'yicha adabiyotlarni ko'rib chiqishni O'zbekiston bank tizimini tahlil qilish bilan birlashtirgan holda sifatli tadqiqot yondashuvi qo'llaniladi. Ma'lumotlar manbalariga ilmiy maqolalar, so'rovlar, moliya institutlarining hisobotlari va me'yoriy hujjatlar kiradi. Tadqiqot metodologiyasi islom moliya tamoyillari va O'zbekistondagi amaldagi bank amaliyoti o'rtasidagi umumiylik va nomutanosibliklarni aniqlashga qaratilgan.

O'zbekiston bank tizimining hozirgi holati:

2024-yil 1-fevral holatiga banklarning jami kreditlari va jami depozitlari to'g'risidagi ma'lumotlar (milliard so'm). 1-jadval³⁹.

Banklar	Jami Kreditlar	Turi		Jami depozitlar	Turi	
		Jismoniy shaxslarga	Yuridik shaxslarga		Jismoniy shaxslar	Yuridik shaxslar
Jami	469 600	149 894	319 706	242 119	83 590	158 530
Davlat banklari	329 591	76 788	252 803	125 111	35 974	89 137
Boshqa banklar	140 009	73 106	66 903	117 008	47 616	69 392

O'zbekistondagi amaldagi bank tizimining tahlili asosan an'anaviy tizimni ochib beradi, bu esa foizlarga asoslangan operatsiyalar va an'anaviy bank mahsulotlarining keng qo'llanilishi bilan tavsiflanadi. An'anaviy bank amaliyotlari, jumladan foizlar bilan an'anaviy kreditlar taklif qilish moliyaviy manzarada ustunlik qiladi. Bu riboni (foiz) qat'iy taqiqlovchi islomiy moliya tamoyillarini integratsiyalashuviga jiddiy muammo tug'diradi.

Islom moliya tamoyillarini amalga oshirish imkoniyatlari:

An'anaviy bank amaliyotining ustunligiga qaramay, O'zbekistonda islom moliya tamoyillarini amalga oshirish imkoniyatlari mavjud. BMT (2020) so'rovi ma'lumotlari jismoniy shaxslar va korxonalar o'rtasida shariatga muvofiq moliyalashtirish imkoniyatlariga qiziqish ortib borayotganini ta'kidlaydi, chunki 2235 ta tadbirkorlik sub'yektidan jismoniy shaxslarning 56 foizi va biznesning 38 foizi va 4937 nafar jismoniy shaxslar diniy e'tiqodlari tufayli an'anaviy banklardan kredit olmaydilar⁴⁰.

O'zbekistonda islom moliyasini jalb qilish, jumladan, islom moliya institutlari bilan ikki tomonlama shartnomalar imzolash va islom banki xizmatlarini an'anaviy tijorat banklari tarkibiga integratsiya qilish tashabbuslari o'rganilmoqda.

Islom moliyasining rivojlanishiga ko'maklashish maqsadida "Bank Ipak Yo'li", "Aloqabank", "Trastbank", "Invest Finance Bank", "Kapitalbank", "Asakabank", "Turonbank", "O'zsanoatqurilishbank", "Xamkorbank" va "Asia Alliance Bank" Xususiy sektorni rivojlantirish bo'yicha Islom korporatsiyasi bilan hamkorlik shartnomasi tuzdi⁴¹. Sektor. Bu hamkorlik, birinchi navbatda, Murabaha tamoyillariga asoslangan bank kafolatlarini taklif qilishni o'z ichiga oladi⁴². Ayni vaqtda "Iman invest", "Alif Nasiya", "Uzum Nasiya" kabi bir qancha korxonalar islomiy moliya tamoyillariga amal qilgan holda faoliyat yurita boshladi Bundan tashqari, Xalqaro Islom Savdo va Moliya Korporatsiyasi (ITFC) 2018 yildan buyon O'zbekistonda savdoni rivojlantirishga moliyaviy ko'mak ko'rsatib kelmoqda. Ushbu xalqaro moliya instituti O'zbekistonga 750 million dollardan ortiq sarmoya kiritgan. Korporatsiya bosh direktori Khane Salem Sonbol Toshkentga tashrifi chog'ida Kun.uz muxbiriga bergan intervyusida (07.03.2024) tashkilot O'zbekiston

³⁹ 1-jadval. O'zbekiston Markaziy banki statistikasi

⁴⁰ BMT2020 tadqiqoti

⁴¹ Kun.uz (2023) hamkorlik shartnomasi

⁴² Murabaha - islomiy moliyalashtirishning xarajat-plyus moliyalashtirish deb nomlanuvchi shakli. Murabahada sotuvchi ham, xaridor ham aktivning narxi va bahosi bo'yicha kelishib oladilar

hukumati, markaziy banki va tijorat banklari o'rtasida islomiy moliya bo'yicha xabardorlikni oshirishga tayyorligini ma'lum qildi., shuningdek, savdoni moliyalashtirish bo'yicha hamkorlikni kengaytirish⁴³.

Amalga oshirishdagi qiyinchiliklar:

O'zbekiston bank tizimida islomiy moliya tamoyillarini joriy etish muammolardan holi emas. Tartibga soluvchi to'siqlar, islomiy moliya bo'yicha cheklangan xabardorlik va tushuncha hamda manfaatdor tomonlar o'rtasida tajribaning yo'qligi muhim to'siqlarni keltirib chiqaradi. Bundan tashqari, islomiy moliya, jumladan, shariatga mos bank mahsulotlari va xizmatlari uchun infratuzilmaning yo'qligi islomiy moliya tamoyillarining keng joriy etilishiga to'sqinlik qilmoqda.

2020-yilda 2235 ta tadbirkorlik subyekti, 27 ta bank va 4937 ta jismoniy shaxs so'rovnomada o'tkazildi va so'rov natijalariga ko'ra jismoniy shaxslarning 15% dan ortig'i va tadbirkorlik sub'yektlarining 25% "Islomiy moliya" nima ekanligini bilmayman deb javob berdi, foizlar 37% va 40% ni tashkil etdi. %, mos ravishda jismoniy shaxslar va korxonalar Islom moliyasining asosiy tamoyillarini bilish nuqtai nazarini ifoda etdi. Odamlarning 50% ga yaqini cheklangan tushunchaga ega. (2-diagramma) ⁴⁴.

2-diagramma islom moliya sistemasi haqidagi tushunchalar

Shundan kelib chiqqan holda, yurtimizda islomiy moliyaviy mahsulotlar va xizmatlarni tartibga soluvchi qonunchilikning yo'qligi katta to'siq bo'lmoqda. Omonatlarni kafolatlash jamg'armasi faqat an'anaviy banklardagi omonatlarni himoya qiladi, bu esa islom bankchiligiga moliyalashtirishni jalb qilishni qiyinlashtiradi. Bundan tashqari, tijorat banklarida buxgalteriya hisobiga islom tamoyillarini joriy etish uchun zarur infratuzilmaning mavjud emasligi rivojlanishga to'sqinlik qilmoqda. Islomiy moliya alohida buxgalteriya yondashuvini talab qiladi va shariat tamoyillariga asoslangan moliyalashtirish foizli depozitlarga mos kelmaydi. Bundan tashqari, islomiy moliya qonunining yo'qligi banklarga islom kompaniyalarining naqd pul qoldiqlaridan foizli operatsiyalarda foydalanish imkonini beradi. Islomiy moliya me'yorlariga amal qiluvchi korxonalar ko'pincha an'anaviy banklar bilan odatiy tamoyili bo'yicha muomala qilishga majbur bo'ladilar. Xuddi shunday, yagona bank oynalari bilan ikki tizimning hisoblari ajratilishi

⁴³ Kun.uz intervyusi 2024-yil 7-mart

⁴⁴ Jakhongir Imamnazarov (2020)

kerak, bu esa islomiy oynalar tijorat banklari daromadlari yoki depozitlari hisobidan moliyalashtirilmasligini anglatadi.

Xulosa. Oxirgi fikrlarim shulardan iboratki, islomiy moliya tamoyillarining O'zbekiston bank tizimiga muvaffaqiyatli integratsiyalashuvi yanada axloqiy, inklyuziv va barqaror moliyaviy sektorni rivojlantirishga va'da beradi. Biroq, bu maqsadga erishish muammolarni hal qilish va islom moliyasi taqdim etgan imkoniyatlardan foydalanish uchun birgalikdagi sa'y-harakatlar va strategik islohotlarni talab qiladi. Qulay muhitni yaratish uchun qonunchilikdagi islohotlar va siyosatchilar va moliya institutlari o'rtasidagi hamkorlik muhim ahamiyatga ega. Qiyinchiliklarga qaramay, O'zbekiston bank sektoridagi islomiy moliyaning o'zgaruvchan salohiyati uning afzalliklaridan foydalanish uchun tartibga soluvchi islohotlar va xabardorlik kampaniyalarining muhimligini ta'kidlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Таирова, М. М. (2018). Оптимизация инфраструктуры туризма в Бухаре. Вопросы науки и образования, (15 (27)), 48-50.
2. Kadirovna, S. N. (2024). Importance of Foreign Experience for Uzbekistan in the Transition to a Green Economy. EUROPEAN JOURNAL OF BUSINESS STARTUPS AND OPEN SOCIETY, 4(4), 48-51.
3. Junaydulloyevich, A. A., & Abdullaevna, K. Z. (2021). Features of application of digital economy in business. Вестник науки и образования, (9-3 (112)), 29-31.
4. Furqatovna, O. N., Niyozovna, N. I., & Nutfulloyevna, A. H. (2022). Approaches aimed at ensuring a high quality of education in the training of economists. Journal of Ethics and Diversity in International Communication, 2(3), 78-83.
5. Niyozova, I. (2021). Mechanism Of Implementation Of Mandatory Health Insurance In Uzbekistan Under Conditions Of Increasing Integration Processes. Центр Научных Публикаций (Buxdu. Uz), 7(7).
6. Axmedov, A., & Yunusov, D. (2020). O'zbekistonda moliya bozorining rivojlanishi va bank tizimining transformatsiyasi. Xalqaro moliyaviy tadqiqotlar jurnali, 11(4), 265-272.
7. Kariyeva, D., & Yuldasheva, F. (2019). O'zbekistonda islom bank ishi va moliyasining rivojlanishi. Yevropa islomiy moliya jurnali, 11(1), 1-12.
8. Alimov, R. (2018). O'zbekistonda islom banking muammolari va istiqbollari. Islom iqtisodiyoti, bank ishi va moliyasi jurnali, 14(3), 56-68.